

FENOMENUL „TRĂDĂRII INTELECTUALITĂȚII” ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC

Valeriu Capcelea,
doctor habilitat în filosofie, conferențiar universitar,
cercetător științific principal al Filialei Nord
a Academiei de Științe a Moldovei

Din cele mai vechi timpuri, intelectualitatea a reprezentat un segment al populației care a avut și are până în prezent un cuvânt greu de spus, un rol aproape decisiv în ceea ce privește administrarea societății omenești. Ea a fost și este un grup social, neomogen care își folosește intelectul, raționamentul, cunoașterea pentru a-și câștiga existența. A fi intelectual înseamnă a întrebuița în mod creator facultatea de cunoaștere, cultura. Totodată, intelectualitatea posedă capacitatea de a utiliza mintea și logica de-a lungul vieții. Ea nu constituie, pur și simplu, cultura unui om, ci modalitatea de a întrebuița cunoștințele pentru a crea, a introduce novația, a fi atentă la tot ce se petrece în societate, a înțelege esența și mersul lucrurilor, a avea fermitatea de a le judeca în mod obiectiv.

De aceea, intelectualitatea poartă o mare răspundere pe umerii ei pentru că are rolul de a dirigi societatea prin reprezentanți specializați în toate domeniile vieții sociale, politice, economice, culturale și religioase. Practica socială ne demonstrează că de felul cum își înțelege menirea sa intelectualitatea, depinde, în mare măsură, progresul și bunăstarea poporului, felul în care educă masele și asigură gradul de civilizație a lor.

În ultimele decenii, mai ales, odată cu falimentul sistemului totalitarist, interesul față de locul și rolul intelectualității în viața socială s-a intensificat. La începutul anilor 90 ai sec. al XX-lea a apărut o ramură nouă în cercetarea socio-umană care s-a fundat pe o abordare complexă a intelectualității care se află la frontiera dintre diferite discipline științifice: filosofie socială, istorie, sociologie, politologie etc. Actualmente, în diferite state post-totalitariste în legătură cu identificarea unei idei naționale și determinarea identității culturale a popoarelor care s-au eliberat de sub jugul sistemului comunist, problema intelectualității, rolul ei socio-cultural sunt regândite foarte activ, care și-a găsit reflectare în diverse publicații științifice, în mass-media, devenind subiecte de discuție la diverse conferințe științifice [a se vedea: 1, 3, 4, 9, 10].

În această ordine de idei, rolul intelectualității în spațiul românesc, rezidă în aceea că acest strat social să-și exercite funcțiile lui sociale în mod exigent: rezistență față de ideile și manifestările abuzive din partea organelor de stat, față de nedreptățile de tot felul; rolul de protector ai rațiunii colective; de creator a

semnificațiilor din sfera ideilor; capacitatea de a interveni critic în societate; salvarea grupurilor sociale din care face parte; capacitatea de a gândi independent, de a concepe în mod autonom ideile, a genera cunoașterea și progresul ideatic.

Totodată, în viziunea noastră, intelectualității îi sunt proprii un șir întreg de atribuții sociale care ne demonstrează predestinația acestui strat social specific:

1. A forma principiile morale ale vieții, a păstra nivelul moralității sociale, a determina etalonul unui comportament moral autentic. Misiunea intelectualilor constă în a se opune amoralismului în toate formele lui de manifestare - de la naționalism și șovinism, până la pornografie.

2. A se opune acțiunilor antisociale ale statului, a explica societății sensul real al politicii promovate de către stat, a stimula acțiunile sociale îndreptate împotriva samavolniciei statale.

3. A se împotrivi încălcării legislației, a contribui la formarea statului de drept, a apăra interesele cetățenilor, drepturile cărora sunt ignorate, a apăra libertățile omului.

4. A „intelectualiza” atmosfera în stat – a contribui la dezvoltarea conștiinței sociale, a se ocupa de iluminarea politică și socială a populației [1, p. 105].

Din păcate, aceste funcții sociale nu sunt exercitate în mod deplin de intelectualitatea din spațiul românesc. De aceea, în opinia noastră, cea mai mare responsabilitate pentru starea actuală a societății, atât din Republica Moldova, cât și din România, o poartă elita intelectuală, nu derizoria claselor politice de care avem parte. Ceea ce atât politicienii cât și votanții de pe ambele maluri ale Prutului în majoritatea lor nu par a înțelege, este că într-un stat democratic orice ales într-o funcție publică, mai presus de a răspunde în fața legii, răspunde în fața celor care l-au delegat prin vot să îi reprezinte.

Fenomenul „trădării intelectualilor” vizavi de funcțiile sociale pe care trebuie ei să le exercite în societate, rolul și locul lor în existența socială este studiat în diverse lucrări, inclusiv și în literatura de specialitate publicată în spațiul românesc [a se vedea: 1, 2, 5, 6, 7, 8]. Spre exemplu, politologul român Alina Mungiu-Pippidi, referindu-se la fenomenul „trădării intelectualității”, scrie că critica împotriva lor are astăzi patru componente diferite, nu toate la fel de întemeiate, dar care merita tratate pe rând pentru că fiecare atinge elemente esențiale ale lipsei reale de capacitate a clasei noastre educate de a-și aduce aportul la dezvoltarea României. *Primul*, este „trădarea intelectualilor” ca model de caracter prin abandonarea imparțialității și spiritului critic. *Al doilea*, este incapacitatea intelectualilor de a deveni clasa specialistă, nu doar clasa de atitudine. *Al treilea*, este înscăunarea ca atitudine dominantă a unei poziții antiiluministe și antioccidentale. *A patra*, este cea de clientelism, corupție și nepotism, care afirmă că intelectualul nu e, în majoritate, promotorul unui stil de

comportament diferit față de laxitatea morală tipică societății românești, ceea ce se poate observa în universitățile sau poziții culturale [a se vedea: 5].

În această ordine de idei, putem spune, fără teama de a greși, că atât intelectualitatea din România, cât și intelectualitatea din Republica Moldova a eșuat când nu a abdicat de la rolul de călăuză, de instanță morală, dar și de santinelă, care din punct de vedere teoretic ar fi apanajul elitelor. Neînțelegând procesele istorice pe care le traversam, „intelectualii” au rămas blocați în aceleași paradigme și preocupări obsedante, care ar fi trebuit consumate în anii 80 și 90, în primii ani după 1989 și 1991. Dat fiind faptul că intelectualii, prin chiar definiția termenului, ar trebui să fie cei care gândesc, care abordează problemele totdeauna din perspective noi. Cu toate acestea, observăm că, timp de aproape trei decenii, ceea ce denumim acum prin „intelectualitate” a evoluat într-un perimetru foarte restrâns al unor șabloane ideatice predeterminate. Mulți dintre intelectuali s-au redus la condamnarea sistemului totalitar comunist oricum defunct, la lamentări la nivel strict retoric cu privire la decăderea morală a societății, la zugrăvirea în mod nerealist, în cele mai favorabile culori, a beneficiilor „democrației”, a structurilor instituționale de tip occidental și a economiei de piață. Din această cauză, adevăratele prefaceri din România și Republica Moldova au trecut aproape neobservate. Scheletul Constituțiilor statale pseudo-democratice atât din România, cât și din Republica Moldova, au permis configurarea unei societăți de tip oligarhic în care o minoritate fără preocupări pentru bunul mers general al societății și nepăsătoare față de viitorul pe termen lung al acestor state românești, au acaparat cea mai mare parte a resurselor, monopolizând, în același timp, opinia publică prin mesaje lipsite de orice legătură cu nevoile stringente ale majorității cetățenilor. Oligarhia politico-financiară din România de după 1989 și cea din Republica Moldova de după destrămarea Uniunii Sovietice în 1991, susținută de „intelectualitatea” surdă, a fost, din păcate, total lipsită de înțelegerea proceselor istorice pe care le-am parcurs.

În opinia publicistului moldovean Veaceslav Burlac, într-o societate, intelectualitatea ar trebui să fie anume aceea bază de dezvoltare spirituală și intelectuală a societății, care să garanteze și să susțină libera exprimare și democratizarea adevărată a societății. El a scos la iveală un șir de întrebări foarte importante ce țin de rolul și locul intelectualității în dezvoltarea acestui stat apărut în urma falimentului Uniunii Sovietice: Ce avem la momentul dat în Republica Moldova? Lipsă totală a intelectualilor. În țară avem numai politicieni, analiști politici și o „turmă” enormă de oameni, totalmente lipsiți de intelectualitate și cultură. Unde este categoria socială de oameni pentru care munca intelectuală reprezintă sursa principală de existență? Unde este frișca societății ale cărei activități și preocupări ar trebui să fie sfera vieții spirituale ale

poporului din care fac parte? [a se vedea: 2]. Din păcate, aceste întrebări retorice rămân încă fără răspuns.

În viziunea noastră, pentru a-și îndeplini funcțiile sale sociale, intelectualitatea autohtonă trebuie să se opună minciunii și ipocriziei clasei politice din Republica Moldova, care sub pretextul integrării europene, sau camuflându-se cu călea a patra, Pro-Moldova, jefuiește poporul, își materializează interesele de grup prin diferite scheme. Spre exemplu, prin „jaful secolului”, când din sistemul bancar al Republicii Moldova a fost furat cu concursul politicienilor un miliard de dolari, ceea ce reprezenta în 2014 aproximativ o jumătate din bugetul țării. Statul nostru, în urma acestor acțiuni criminale ce s-au întreprins și continuă să se producă în continuare prin concursul unei părți considerabile a clasei politice, a primit o lovitură fără precedent, nu numai sub aspect economic, dar, mai ales, moral. Ceea ce s-a întâmplat în cazul „jafului secolului” denotă cote periculoase de degradare morală a unei părți considerabile din elite, „formatoare de mode”, inclusiv în morală. În aceste condiții, intelectualitatea trebuie să-și elaboreze o poziție critică în această privință, să o propage în mase, dând dovadă de *civilitate*, *buna-credința* și *discernământ*, pentru a scăpa țara de eșecurile și avaturile perioadei de tranziție post-comunistă.

În materializarea acestui scop nobil, trebuie readuse la viață și cultivate trăsăturile defnitorii proprii intelectualității dintotdeauna: sentimentul de mirare și îndoială, analiză și autoanaliză; judecată despre lume cu scopul de a-și constitui o atitudine personală față de ea; sentimentul profund al compasiunii și milosteniei; tendința spre solidaritate și echitate; încercarea de a răspunde la întrebarea ce trebuie de făcut pentru a-ți păstra cinstea și demnitatea, de a nu schimba datoria slujirii cu slujirea regimului politic existent, păstrând o atitudine respectuoasă față de cei ce gândesc altfel decât majoritatea.

Din păcate, putem constata că astăzi la noi se observă o agonie a intelectualității în calitate de forță activă în cadrul culturii și vieții sociale. Totodată, reprezentanții intelectualității manifestă indiferență față de situația creată și nu reacționează la acțiunile dăunătoare spiritului și cauzei naționale. În acest context, marele om politic român Ion Brătianu, spunea că intelectualii nu trebuie să refuze jocul politic, datorită faptului să sunt oameni pregătiți, care pot să fie utili în acest domeniu. Însă, aceasta nu înseamnă că trebuie să slujească puterea, să caute să se pricopsească cu valori materiale. Spre regret, putem constata, că în Republica Moldova, o mare parte a intelectualilor au fost și sunt corupți din punct de vedere politic și economic. Din această cauză, ei pot fi considerați, în mare parte, responsabili pentru eșecul transformărilor sociale și pentru lipsa de rezultate palpabile pentru masele populare în perioada de tranziție post-comunistă. Aceasta s-a produs datorită duplicității unei părți considerabile a intelectualității, care a fost și rămâne lipsită de valori și principii morale, fapt care le erodează unitatea și integritatea spirituală, făcându-i

vulnerabili în fața presiunii din partea puterii, atât în perioada totalitarismului, cât și în perioada de tranziție.

De la 1991 încoace s-au scurs 28 de ani în care clasa politică din Republica Moldova a reușit să asasineze elita intelectuală și, din această cauză, e foarte greu să găsești intelectuali ce nu ar fi fost corupți de oamenii politici, care ar fi reușit să imprime o nouă calitate politicianilor noștri. Din contra, politica a impus intelectualității propriile principii și reguli de joc, distrugându-i esența ei intrinsecă. În întreaga lume, odată cu venirea intelectualilor în politică se obține un plus de valoare a acesteia, dar la noi, după contactul cu politica, intelectualii devin non-valori, promotori ai celor mai murdare și josnice metode de conviețuire umană, intoxicând-o și lipsind-o de orice șansă de a renaște din punct de vedere moral.

În pofida faptului că unii intelectuali și politicieni se străuie să tăinuiescă relațiile cordiale pe care le au între ei, acest lucru nu le reușește pentru că se vede de la o poștă, cu ochiul liber, cum majoritatea celor care ar fi trebuit să aibă grijă de sănătatea morală a societății sunt în slujba partidelor sau a anumitor lideri politici. Odată ce ei au acceptat bani pentru servicii ce contravin convingerilor lor personale, ei promovează, în mod inevitabil, interesele unui partid sau a unui politician ca pe propriile puncte de vedere. În acest context, intelectualitatea este vinovată, în mod direct, de schimbările negative, care se produc în societate.

Spre regret, retragerea masivă a intelectualității din politică la mijlocul anilor 90 ai sec. al XX-lea, a oferit posibilitatea celor cu bani prea mulți să sfideze valorile pentru care a luptat întreaga națiune în perioada mișcării pentru eliberare națională din anii 1988-1991. Probabil, intelectualitatea autohtonă a fost redusă la tăcere printr-un proces de corupere sofisticată - titluri, premii, cadouri, decorații. Cele mai multe distincții au fost acordate anume în perioada, când au fost furate băncile, iar unii intelectual din domeniul științei și culturii au cântat osanale conducătorilor statului. Fiind aserviți regimului politic, indiferent de specificul acestuia, intelectualii concepeau statul ca pe un protector veșnic generos, care le poate finanța opera în schimbul fidelității față de liderii țării, uitând de misiunea lor socială: rolul intelectualității ca purtător și translator a culturii, a principiilor, normelor și valorilor morale care ghidează comportamentul uman, a da dovadă de curaj în procesul de evaluare în mod public a evenimentelor cruciale care au loc în societate.

Practica socială ne demonstrează că asumarea statutului de intelectual implică atât beneficii, cât și sacrificii. În aceste condiții, intelectualitatea nu trebuie să mai tolereze guvernarea ce are interese de grup, care dă dovadă de un comportament indiferent și arogant față de masele populare. Ea trebuie să aibă suficientă tărie de caracter încât să se poziționeze și împotriva curentului general de opinie, atunci când consideră că majoritatea alunecă într-o extremă sau alta.

Scopul intelectualilor trebuie să fie triumful binelui comun, ceea ce este mai presus decât le dictează interesele personale. Indiferența intelectualității față de tot ce are loc în Republica Moldova ne face să constatăm că ea este responsabilă de mizeria și regresul democrației din țara noastră.

Ultimele evenimente, mai ales, cele ce țin de campania electorală pentru alegerile parlamentare care au avut loc la 24 februarie 2019, ne denotă că societatea moldovenească se află într-o profundă criză morală, o criză mult mai cumplită și de o durată mult mai mare decât cea guvernamentală, politică sau economico-financiară. Această criză a fost generată de compromiterea celor care ar fi trebuit să reprezinte elita societății moldovenești: scriitori, savanți, jurnaliști, actori, muzicieni, pedagogi, medici etc. Aceasta s-a produs, pe de o parte, din cauza fricii ce a copleșit intelectualitatea autohtonă, care a fost avertizată în mod subtil că poate pierde locul de muncă la stat, dacă nu va sluji regimul politic existent. Iar pe de altă parte, în goană după favoruri și după bani, mulți intelectuali și-au asasinat personalitatea, și-au aruncat la gunoi principiile și valorile morale, au pus mâna pe o bătă și au început să lovească acolo unde le indică patronul.

Cu doi ani în urmă exista un anumit optimism, pe motiv că intelectualitatea de creație, în sfârșit, a început să se trezească, a înțeles că trebuie să se opună acțiunilor puterii ce sunt îndreptate împotriva bunului simț și a spiritului românesc. La 31 martie 2017, Uniunile de creație din Republica Moldova au adoptat în cadrul unei adunări convocate la Uniunea Scriitorilor, o „Declarație de protest”, în care au condamnat acțiunile lui Igor Dodon, specificând că el este un „dușman al propriului popor”, pentru că a creat o situație absolut intolerabilă prin instigare la ură interetnică și atacurile la cultura, limba și identitatea națională a românilor basarabeni. În această declarație s-a propus instituționalizarea unui *Congres al uniunilor de creație din Moldova*, cu sarcina de a combate aceste tentative. Însă, aceste scopuri nobile îndreptate împotriva clasei politice care a monopolizat puterea în țara noastră nu au fost materializate până în prezent.

În opinia noastră, în pofida faptelor constatate anterior, intelectualitatea poate și trebuie, să devină o forță motrică autentică capabilă să asigure înscrierea transformărilor sociale din Republica Moldova pe un fâgaș constructiv, al cărui punct final să fie edificarea unei societăți democratice autentice, a unui stat de drept autentic, integrarea în familia popoarelor europene, afilierea la valorile acestora – *unitate, comunicare, toleranță, solidaritate, respect, egalitate, pluralism, pace, democrație și libertate*. Însă, pentru a materializa aceste obiective, ea trebuie să respecte un șir de valori cardinale: *rațiunea, credința și încrederea în forța ei; adevărul; simțul dreptății; atașamentul la valorile morale general-umane*. Astfel, intelectualitatea ar contribui în mod substanțial la îmbunătățirea și depășirea acestei stări de incertitudine și anomie ce domină în

societatea noastră. În același timp, intelectualii, trebuie să-și păstreze obiectivitatea pentru a sesiza anumite omisiuni ale clasei politice, pentru a servi drept cenzor față de unele manifestări care ar putea fi criticabile, iar poziția lor ar fi justificată de imparțialitatea și echidistanța față de clasa politică.

Bibliografie:

1. Capcelea, V. *Intelectualitatea: esența, tipologia, locul și rolul ei în existența socială*. Referenți științifici: Vasile Țapoc, Lidia Pădureac. Bălți: Indigou Color, 2017. 134 p.
2. Burlac, V. *De ce tace intelectualitatea? ... când sunt conduși de neintelectuali...* Disponibil pe: Publica.md., 03 februarie 2012.
3. *Intelectualii enciclopediști sau intelectualii clasei de mijloc. O dispută culturală cu implicații politice*. Sorin Adam Matei și Andrei Cornea au discutat online cu cititorii HotNews.ro. Disponibil pe: www.hotnews.ro/stiri-politic-7454464-intelectuali-enciclopedisti-sau-intelectualii-clas...
4. *Intelectualitatea Republicii Moldova în perioada de tranziție (sfârș. sec. XX - încep. sec. XXI)*. Conf. șt. interuniv.; materialele comunic. științ. 3 apr. 2007. Col. red.: Mihai Braga [et. al.]. Chișinău: UTM, 2007.
5. Mungiu Pippidi, A. *Adevărata trădare a intelectualilor*. România Liberă, 23.06.2010. Disponibil pe: <https://romanalibera.ro/opinii/.../adevarata-tradare-a-intelectualilor-i-191391.html>.
6. Pop, D. *Eșecul intelectualilor de a prelua controlul României este transparent astăzi*. 1 august 2014. Disponibil pe: <https://civitaspolitics.org/.../doru-pop-esecul-intelectualilor-de-a-prelua-controlul-rom...>
7. Selejan, A. *Trădarea intelectualilor. Reeducare și prigoană*. București: Cartea românească, 2005. 520 p.
8. Simionescu, B. *Elita intelectuală, între letargie și participare*. În: Revista Decembrie [Nr. 190]. Disponibil pe: www.marketwatch.ro/.
9. *Topographien von Intellektualität*. Herausgegeben von Jürgen Fohrmann und Carl Friedrich Gethmann. Wallstein, 2018. 267 p.
10. Рывкина, Р.В. *Интеллигенция в постсоветской России. Исчерпание социальной роли*. В: Социологические исследования, 2006, № 6, с. 138-146.